

2. Донченко О. Архетипи соціального буття: (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) / О. Донченко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
3. Калініна С. Ментальність та самоідентифікація: психологічний дискурс / С. Калініна // Психологія сьогодення. – 2012. – № 34. – С. 64-69.
4. Киричук О. Психологія освіти / О. Киричук. – Х. : Трис, 1997. – 148 с.
5. Кремень В. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Кремень. – 2-е вид. – К. : Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с.
6. Погрібна В. Специфіка української ментальності [Електронний ресурс] / В. Погрібна, Є. Чернявський. – Режим доступу до ресурсу : http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Philosophia/73535.doc.htm.
7. Пагава Д. Архетипи сучасної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Д. Пагава. – Режим доступу : <http://newismit/pagawa/il.if.ua/kte23.htm>

***ВОЛШ Д.І.**, студентка групи ПС-61м
Вінницького інституту Університету «Україна»*

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ Я-КОНЦЕПЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Психологічні аспекти змісту і динаміки Я-концепції інтенсивно вивчаються у психології (Р. Бернс, М.Й. Боришевський, І.С. Кон, В.В. Столін): виокремлені психологічні складові Я-концепції (когнітивна, емоційна, поведінково-мотиваційна), встановлено рівні розвитку Я-концепції [1-3].

Здатність до самосвідомості і самопізнання – виняткове надбання людини, яка усвідомлює себе як суб'єкта свідомості, спілкування і дії, характеризуючи ставлення до самої себе. Результатом розвитку процесів самопізнання є динамічна система уявлень особистості про саму себе, своє Я, що сполучена з їхньою оцінкою та позначається терміном «Я-концепція». Я-концепція виникає в процесі соціальної взаємодії як унікальний продукт всебічного розвитку, як відносно стійке і одночасно здатне до внутрішніх змін психологічне надбання. Вона накладає відбиток на всі життєві прояви людини. Я-концепція дає людині переживання своєї постійності, визначеності, цілісності, самототожності.

Ключовим явищем, навколо якого відбуваються процеси становлення Я-концепції в молодшому шкільному віці, є соціальна ситуація розвитку. На даному етапі основною особливістю нової соціальної ситуації є переживання дитиною необхідності стати суб'єктом навчання. Саме суб'єктність визначає унікальність основних детермінант Я-концепції в даному віці: самооцінки, мотиваційної сфери, рівня домагань, образу Я тощо.

Психологічними особливостями розвитку Я-концепції особистості в молодшому шкільному віці є: розширення свідомості й елементів самосвідомості в напрямках самопізнання, самовдосконалення в нових умовах соціальної ситуації розвитку (школа) та провідного виду діяльності (навчальна діяльність); формування навчального досвіду та навчальних форм поведінки як механізму самосвідомості на основі вироблення загальної ієрархії системи ціннісних орієнтацій, норм шкільного життя; розвиток індивідуальності молодшого школяра на основі гармонізації та гуманізації взаємин з однолітками й учителями.

Емпіричне дослідження структурно-динамічних особливостей розвитку Я-концепції молодших школярів складалося з трьох етапів.

На першому етапі було вивчено зв'язок між рівнем сформованості когнітивних новоутворень молодшого шкільного віку, суб'єктністю навчання та особливостями Я-концепції молодших школярів. Когнітивні новоутворення та рівень засвоєння навчальних дій вивчалися за допомогою методик «Класифікація», «Дерево», «Автопортрет» (Р. Бернс), «Зв'язок та послідовність подій» (Векслера), «Ідеальний комп'ютер» (М.В. Холодної).

На другому етапі було проведено дослідження вікових особливостей становлення структурних елементів Я-концепції. При дослідженні когнітивного компоненту використовували модифіковані методики «Хто Я», «Незакінчені речення», проєктивний малюнок та самоописи («Я в минулому, зараз та в майбутньому»), методику «Трикутник» (Є. Фокіної). Дослідження емоційного компоненту вимагало використання таких методик як «Шкала самооцінки» Т.В. Дембо-С.Я. Рубінштейн (в модифікації А.М. Прихожан), «Шкала Дж. Бруковера», модифікація методики «Дерево», тест шкільної тривожності (Філіпса). Досліджуючи поведінково-мотиваційний компонент, ми застосували методики «Вивчення спрямованості на набуття знань», «Спрямованість на оцінку» (Е.П. Ільїна, Н.А. Курдюкової), «Як я долаю перешкоди» (Г.Б. Моніна, Е.К. Лютова-Робертс), модифікована методика «Незакінчені речення».

Третім етапом була розвивальної програми, спрямованої на

формування когнітивних операцій та структурних компонентів Я-концепції.

У дослідженні брали участь учні 1-4-их класів Вінницької фізико-математичної гімназії №17, разом 160 осіб. У якості експертів було задіяно 12 вчителів даного закладу, які працюють з молодшими класами. Для експертної оцінки були визначені п'ять показників, кожний з яких характеризує різні аспекти поведінки дитини на уроці: «активність в обговоренні», «ретельність», «пошукова активність», «самостійність» та «ініціативність».

Отже, встановлено такі новоутворення Я-концепції молодших школярів.

Сенситивним періодом у першому класі є період розвитку когнітивного компонента, а саме – усвідомлення статусу школяра, перехід з імені на прізвище. Щодо емоційного компоненту, то відбувається початок диференціації самооцінки стосовно успішності навчальної діяльності. Поведінково-мотиваційний компонент проявляється в цьому періоді мотивацією навчання, часткового засвоєння норм та правил шкільної поведінки.

Період навчання у другому класі є сенситивним для розвитку емоційного компоненту, який проявляється в диференціації самооцінки, довільної рефлексії та саморегуляції емоцій, орієнтації не лише на вчителя, а й порівнянні себе з референтною групою однолітків. Характерною є поява стійких проявів шкільної тривожності. Когнітивний компонент проявляється подальшою диференціацією самоописів всього соціального оточення, увага з навчальної діяльності починає переноситись на риси характеру. Також в цей період чітко диференційована самооцінка, виразний зв'язок рівня тривожності з суб'єктною успішністю навчання.

Поведінково-мотиваційний компонент більш яскраво проявляється в третьому класі становленням стабільної мотивації навчання. На цьому етапі чітко проявляються у поведінці явища компенсації та гіперкомпенсації, усвідомленням свого статусного становища у групі однолітків. Усвідомлені дії спрямовані на підвищення цього становища. Розвиток емоційного компонента проявляється у третьому класі менш активно, проте відбувається подальша диференціація самооцінки, виразний зв'язок рівня тривожності із суб'єктною успішністю навчання. Подальша диференціація самоописів стосовно всього соціального оточення, увага з навчальної діяльності починає переноситись на риси характеру, у третьому класі проявляючись когнітивним компонентом.

Диференціація «Я-реального» та «Я-ідеального»,

структурування ставлення до самого себе (самоприйняття) залежно від ідеальних уявлень про себе входить до емоційного компоненту та найбільш активно проявляється в четвертому класі. Когнітивний компонент проявляється структурованою та диференційованою саморефлексією рис характеру, мотивацією, специфікою стосунків з оточенням. Рефлексія власної поведінки з урахуванням позицій оточуючих, моральна оцінка власних дій, стала система мотивації навчання та суб'єктності проявляється поведінково-мотиваційним компонентом.

У ході дослідження була встановлена динаміка усвідомлення себе в молодшому шкільному віці. В процесі навчальної діяльності у суб'єкта підвищується ймовірність усвідомлення змістовного боку навчального процесу, вольових і моральних властивостей, взаємовідносин з однолітками. З віком збільшується об'єктивність в оцінюванні себе як учня.

Встановлена своєрідність у розвитку таких компонентів Я-концепції: взаємостосунки із сімейним оточенням, зовнішня сторона навчального процесу і якості, що відображають ставлення до речей. Ці категорії більш актуальні для першокласників, що пов'язано з особливостями початкового періоду навчання і вимогами до учня на початковому етапі навчання. У процесі становлення суб'єкта навчальної діяльності значущість перелічених категорій знижується.

Виявлено особливості знань про себе як про учня у зв'язку з успішністю-неуспішністю в навчальній діяльності. З'ясовано показники, що пов'язані з усвідомленням учнем своїх вольових властивостей, моральних властивостей, рис, що характеризують ставлення до речей, мотивації навчальної діяльності, а також відносини з вчителями і ровесниками.

Відмінності в когнітивному компоненті між молодшими школярами з віком виявляються по-різному. Між першокласниками, які мають різний рівень навчальної успішності, відмінності виражені дуже слабо. Вони проявляються лише в усвідомленні ступеня власної акуратності, вольових властивостей і взаємовідносин із ровесниками. В учнів другого класу з високим рівнем навчальної успішності вища ймовірність усвідомлення навчальних дій, взаємовідносин з вчителями і однокласниками, вольових і моральних властивостей, мотивації і якостей, що характеризують ставлення до речей. Окрім цього, ці учні частіше оцінюють себе як «хороших» учнів. Висловлювання дітей з високою успішністю більш розгорнені, диференційовані, емоційні.

Отже, незалежно від року навчання і рівня навчальної

успішності для молодших школярів актуальними є вольові властивості (особливо дисциплінованість), зовнішня і змістовна сторони процесу навчання, взаємостосунки з оточуючими (переважно з ровесниками). Актуальними компонентами Я-образу молодших школярів усіх років навчання є також мотивація навчальної діяльності, взаємовідносин з сімейним оточенням, а також така вольова якість як самостійність.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.

2. Жигайло О. О. Внутрішня позиція як умова розвитку самосвідомості молодшого школяра. / О. О. Жигайло // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. VIII, вип. 4. – К., 2006 – С. 328-334.

3. Кирейчева Е. В. Результаты изучения взаимосвязи между структурными компонентами Я-концепции / Е. В. Кирейчева // Гуманітарні науки. – 2004. – С. 116–122.

ГОНЧАРУК К., ДЖУРА М.,

студенти групи ПС-61м

Вінницького інституту Університету «Україна»

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ

Дослідниками відзначаються деякі несприятливі явища, що відбуваються в сім'ї в даний час, такі факти, як зниження рівня народжуваності, збільшення кількості розлучень та неповних сімей, руйнування сімейних цінностей, ослаблення мотивів створення сім'ї, поширення асоціальних стосунків у сім'ях. З метою усунення цих негативних явищ необхідний пошук шляхів зміцнення інституту сім'ї та формування у молодого покоління готовності до сімейного життя. Підготовка студентської молоді до сімейного життя виключно важлива як для своєчасного створення сім'ї та виховання дітей, так і для зміцнення сімейних стосунків. Недостатня готовність студентської молоді до сім'ї та шлюбу значно гальмує як індивідуальний, так і суспільний розвиток. У зв'язку з цим існує потреба у виявленні та всебічному вивченні чинників, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя.

Проблеми сім'ї завжди були в центрі уваги педагогів, психологів, соціологів. Певний внесок у вивченні інституту сім'ї та шлюбу внесли Т. В. Андреева, І. В. Гребенніков, В. Сатір та ін. Проблема підготовки молоді до шлюбу, питання формування сімейних стосунків, типології функцій сім'ї досліджувалась у роботах І. С.